

Nr 20

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om fortsatt giltighet av hembiträdeslagen den 30 juni 1944 (nr 461); given Stockholms slott den 3 januari 1959.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om fortsatt giltighet av hembiträdeslagen den 30 juni 1944 (nr 461).

GUSTAF ADOLF

Torsten Nilsson

Propositionens innehåll

Hembiträdeslagen föreslås skola i sin nuvarande lydelse erhålla förlängd giltighet till och med den 31 oktober 1962.

Förslag

till

Lag**om fortsatt giltighet av hembiträdeslagen den 30 juni 1944 (nr 461)**

Härigenom förordnas, att hembiträdeslagen den 30 juni 1944¹, vilken enligt lag den 9 mars 1956 (nr 55) gäller till och med den 31 oktober 1959, skall äga fortsatt giltighet till och med den 31 oktober 1962.

¹ Senaste lydelse av 10 § se SFS 1947:264, av 15 och 16 §§ se SFS 1953:151.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 21 november 1958.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDELL, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Nilsson, fråga om *fortsatt hembiträdeslagstiftning* samt anför.

Hembiträdeslagen den 30 juni 1944 (nr 461) erhöll ursprungligen en till tre år begränsad giltighetstid, vilken sedermera vid fyra tillfällen förlängts med tre år i sänder. Efter den senaste förlängningen, som skedde genom lag den 9 mars 1956 (nr 55), gäller hembiträdeslagen t. o. m. den 31 oktober 1959.

Med anledning av att statsmakterna således före sistnämnda tidpunkt bör taga ställning till frågan om fortsatt lagstiftning på området, uppdrog Kungl. Maj:t den 23 maj 1958 åt arbetsmarknadsstyrelsen att, efter att ha inhämtat erforderliga yttranden, verkställa utredning rörande hittills vunna erfarenheter av hembiträdeslagen ävensom rörande erfarenheterna av motsvarande lagstiftning i de nordiska grannländerna samt inkomma med de förslag i fråga om hembiträdeslagstiftningens fortsatta giltighet och utformning, som föranleddes av utredningen.

Arbetsmarknadsstyrelsen har i skrivelse den 24 oktober 1958 redovisat det sålunda erhållna uppdraget och därvid hemställt, att hembiträdeslagen med oförändrat innehåll måtte erhålla fortsatt giltighet t. o. m. den 31 oktober 1962.

Jag anhåller nu att få upptaga denna lagstiftningsfråga till behandling.

Hembiträdeslagens huvudsakliga innehåll

Hembiträdeslagen äger tillämpning å avtal, varigenom arbetstagare åtager sig att utföra huvudsakligen husligt arbete i arbetsgivarens hushåll (1 § 1 st.). Från lagens tillämpningsområde undantages dock dels avtal, som ingås för viss sammanhängande tid understigande en månad, dels avtal, som avser mindre antal dagar i veckan än sex, och dels avtal, som icke innefattar hel-

tidssysselsättning (1 § 2 st.). Vidare avser lagen ej arbete, som utföres av medlem av arbetsgivarens familj eller av husföreståndarinna eller därmed jämförlig arbetsledare i hushåll, där hembitråde är anställt, eller av hushållerska eller annan, som självständigt sköter hemmet i husmoders ställe (2 §).

I motsats till allmänna arbetstidslagen och övriga lagar, som reglerar de anställdas arbetstid, innehåller hembitrådeslagen inga bestämmelser om arbetstidens längd för dag, vecka eller annan tidrymd. Hembitrådeslagen ger i stället föreskrifter angående den minsta fritid, som ett hembitråde skall äga åtnjuta. Härom stadgas, att den ordinarie arbetstiden skall sluta senast kl. 19 utom för hembitråde, som uteslutande har till uppgift att sköta barn (9 §), ävensom att hembitrådet skall äga åtnjuta fridagar i minst följande omfattning, nämligen dels varannan söndag eller annan allmän helgdag av kyrklig karaktär, dels en bestämd vardag varje vecka efter kl. 14 och dels den 1 maj efter kl. 13 (10 §).

Lagens bestämmelser om fritid, vilka är av tvingande karaktär, kompletteras av föreskrifter om övertidsarbete (12 §). Endast vid vissa sjukdomsfall har hembitråde ålagts skyldighet att utföra arbete å övertid. I övriga fall förutsätter övertidsarbete att överenskommelse därom träffats mellan parterna. Avtalsfriheten är dock begränsad såtillvida, att hembitråde under 18 år ej får användas till övertidsarbete mer än sju timmar i veckan (18 §).

För allt övertidsarbete är hembitrådet berättigat till gottgörelse, som skall utgå kontant eller — om övertidsarbetet endast innefattar vaktjänst eller är föranlett av sjukdomsfall — i form av ledighet å ordinarie arbetstid. I samtliga de fall, där gottgörelsen enligt lagen skall utgå kontant, kan den dock efter överenskommelse mellan parterna utbytas mot ledighet (13 § 1 st.). Lagen saknar bestämmelser om storleken av den kontanta övertidsersättningen. Däremot föreskrives, att ledighet såsom gottgörelse för övertidsarbete skall motsvara vad som kan anses skäligt med hänsyn till övertidsarbetets art. Ledigheten får ej förläggas till tid före kl. 9 och ej heller utgå under kortare tid än två timmar åt gången (13 § 2 st.). Avtal, varigenom hembitråde helt eller delvis undandragits lagstadgad förmån för övertidsarbete, är utan verkan (13 § 3 st.).

I lagen regleras även vissa andra frågor än de hittills berörda, såsom angående avtalets ingående och upphörande, anställnings- och uppsägningstid, hembitrådet rätt till bostad och vård vid sjukdom, lönens utbetalande, betyg samt skadeståndsskyldighet.

I fråga om anställningsavtalets upphörande gäller som huvudregel, att avtal, som är ingånget för bestämd tid, skall upphöra, då den överenskomna tiden gått till ända, samt att annat avtal skall upphöra 14 dagar efter uppsägning från någondera sidan (5 §). Om hembitrådet i väsentlig mån åsidosätter sina skyldigheter mot arbetsgivaren eller befinnes lida av tuberkulos i smittsamt skede eller av könssjukdom i sådant skede, åger arbetsgivaren

uppsäga avtalet till omedelbart upphörande (15 §). Likaså har hembiträdet rätt att under vissa förutsättningar uppsäga avtalet med omedelbar verkan, bl. a. för fall att arbetsgivaren ej utbetalar lönen i vederbörlig ordning eller om arbetsgivaren eller någon, som bor inom dennes bostad, lider av sjukdom som nyss nämnts (16 §).

Därest hembiträde, som åtnjuter kost och bostad hos arbetsgivaren, på grund av sjukdom ej kan utföra sina sysslor, äger hembiträdet att, så länge avtalet består, av arbetsgivaren erhålla bostad och kost jämte nödig personlig tillsyn, såvida ej behov av sjukhusvård föreligger och hembiträdet på grund härav intagits å sjukhus. Har arbetsgivaren härutöver bestritt kostnad för sjukvård åt hembiträdet, äger han söka kostnaden åter av henne (7 §).

Arbetsgivare eller hembiträde, som åsidosätter sina förpliktelser enligt avtalet eller lagen, är skyldig att ersätta därav uppkommen skada. Vid bedömande om och i vad mån skada uppstått, skall hänsyn tagas även till omständigheter av annan än rent ekonomisk betydelse. Under vissa förhållanden kan skadeståndet nedsättas; fullständig befrielse från skadeståndsskyldighet kan också äga rum (19 §).

I lagen saknas bestämmelser om tillsyn å lagens efterlevnad.

Tidigare överväganden

Vid de tidigare tillfällen, då spørsmålet om hembiträdeslagstiftning diskuterats, har framkommit olika uppfattningar om hur en lagstiftning av detta slag lämpligen bör vara konstruerad. Frågan har särskilt gällt huruvida lagen bör ha karaktär av fritidslag eller av verklig arbetstidslag.

Redan vid hembiträdeslagens tillkomst övervägdes dessa båda alternativ. På sätt närmare framgår av propositionen nr 217 till 1944 års riksdag och andra lagutskottets i anledning av propositionen avgivna utlåtande nr 50 stod valet då mellan att direkt i lagen fastställa arbetstidens längd och att i lagen ange den minimifritid som ett hembiträde alltid skall äga åtnjuta. I förra hänseendet diskuterades två olika sätt för arbetstidens bestämmande: antingen en arbetstid av 8 timmar om dagen eller en till 192 timmar maximerad arbetstid under en period av fyra veckor. I båda fallen förutsattes att i arbetstiden ej skulle inräknas måltids- och andra raster samt ej heller tid, som hänförde sig till arbete som hembiträdet utförde för egen räkning. Man stannade för att ge hembiträdeslagen karaktär av fritidslag.

Innan frågan om förlängning av hembiträdeslagens giltighetstid behandlades vid 1947 års riksdag verkställde statens arbetsmarknadskommission utredning i ärendet. Kommissionen förordade härvid, att hembiträdeslagen skulle utformas såsom en arbetstidslag, och föreslog, att den genomsnittliga arbetstiden för dag skulle sättas till 8 timmar med rätt för arbetsgivaren att fördela arbetstiden på en tidrymd av fyra kalenderveckor, under vilka arbets-

tiden alltså ej finge uppgå till längre tid än 192 timmar. Arbetstiden skulle ej något dygn få överstiga 11 timmar, och arbetstagaren skulle alltjämt åtnjuta vissa fridagar. Raster, måltider och arbete, som hembiträdet utförde för egen räkning, ansågs ej böra inräknas i arbetstiden.

I propositionen nr 206 till 1947 års riksdag fann emellertid föredragande statsrådet, att en revidering av lagen i den av arbetsmarknadskommissionen föreslagna riktningen icke borde komma till stånd och uttalade därvid bl. a., att det vore synnerligen tveksamt om, med hänsyn till läget på arbetsmarknaden, en förbättrad arbetslagstiftning för hembiträdeskåren kunde tänkas ha någon nämnvärd effekt på tillströmningen av arbetskraft till yret. En nettoarbetstidsreglering skulle vara svår att praktiskt tillämpa på grund av att i det husliga arbetet raster, pauser och måltidsuppehåll vore så inrörda med den effektiva arbetstiden att det föreläge betydande svårigheter att avgöra dessas längd med därav följande risk för uppkomsten av irriterande meningsskiljaktigheter. För familjer med barn, där båda föräldrarna hade arbete utom hemmet, måste enligt föredragandens mening den ifrågasatta regleringen ofta medföra stora besvärligheter med att sörja för barnens vård. Vidare erinrades om att en bestämmelse om 8 timmars arbetstid skulle göra ett regelbundet uttagande av övertid nödvändigt i många fall och således medföra ekonomisk belastning för en mängd familjer, eftersom gottgörelse för övertid i första hand skulle utgå i kontant form.

I enlighet härmed förordades i propositionen nr 206 att hembiträdeslagen skulle bibehållas vid sin karaktär av fritidslag.

Andra lagutskottet hemställde i sitt utlåtande nr 38, att riksdagen måtte bifalla propositionen men i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t efter ytterligare utredning ville överväga möjligheterna att komplettera hembiträdeslagen med bestämmelser om arbetstid. Utskottets utlåtande godkändes av riksdagen (skrivelse nr 314).

När sedan frågan om hembiträdeslagens fortsatta giltighet ånyo blev aktuell, uppdrog Kungl. Maj:t åt arbetsmarknadsstyrelsen att utreda då vunna erfarenheter av lagen och att till Kungl. Maj:t inkomma med de förslag i fråga om förlängning av lagens giltighetstid och ändringar i lagen, som föranleddes av utredningen. Arbetsmarknadsstyrelsens utredning resulterade i ett förslag att lagen skulle i oförändrat skick förlängas för en tid av två år. Såsom sin principiella uppfattning uttalade emellertid arbetsmarknadsstyrelsen att hembiträdena, i likhet med de flesta övriga anställda, borde få en i lag reglerad arbetstid. Anledningen till att styrelsen likväl förordade fortsatt giltighet av den såsom fritidslag utformade hembiträdeslagen var främst det nya läge, som enligt styrelsens mening uppstått genom den form av hembiträdeslagstiftning, som man i Norge och Finland ansett sig böra välja när hembiträdenas anställningsvillkor reglerades i lag. Enligt en i ämnet utfärdad norsk lag hade regleringen skett så, att hembiträdes ordinarie arbetstid, vari inräknades måltidsraster, ej fick överstiga 10 tim-

mar om dagen och skulle förläggas mellan kl. 7 och 19.30. Därutöver hade föreskrivits att hembitråde skulle ha vissa fridagar. Även jämlikt den finska hembiträdeslagen var den ordinarie arbetstiden maximerad till 10 timmar om dagen, måltidsraster däri inräknade. Arbetstidens förläggning var emellertid något annorlunda enligt den finska lagen i det att enligt denna arbetstiden fick börja tidigast kl. 6 och sluta senast kl. 19 med möjlighet för landsbygdens del att under den varma årstiden utsträcka arbetstiden till kl. 20. Också enligt den finska lagen var hembiträderna tillförsäkrade vissa fridagar, varjämte gällde att arbetsgivaren skulle föra arbetsbok över arbetstid och fritid m. m.

Enligt arbetsmarknadsstyrelsens mening innebar det norska och det därmed nära besläktade finska systemet ett nytt alternativ till frågans lösning utöver dem som tidigare diskuterats i Sverige; och enligt styrelsens uppfattning borde för vår del slutlig ståndpunkt icke tagas till spörsmålet om hembiträdernas arbetstid förrän man vunnit vetskap om hur lagstiftningen i de ifrågavarande nordiska grannländerna verkat i praktiken.

I propositionen nr 65 till 1950 års riksdag anslöt sig Kungl. Maj:t till denna uppfattning; dock att enligt Kungl. Maj:ts förslag lagen skulle förlängas för en treårsperiod, dvs. t. o. m. den 31 oktober 1953. Andra lagutskottet tillstyrkte i sitt utlåtande nr 22 Kungl. Maj:ts förslag. Utskottsutlåtandet godkändes av riksdagen (skrivelse nr 87).

Innan frågan om fortsatt hembiträdeslagstiftning nästa gång prövades av statsmakterna verkställde arbetsmarknadsstyrelsen ånyo en utredning i ärendet. Vid denna utredning framkom, att erfarenheterna ännu ej medgav några mera bestämda omdömen om den norska och den finska hembiträdeslagstiftningens verkningar i olika avseenden. Arbetsmarknadsstyrelsen fann emellertid utvecklingen inom den husliga arbetsmarknaden i vårt land samt erfarenheterna av vår lagstiftning på detta område ge vid handen, att tiden vore inne för att även i Sverige införa en arbetstidsreglering för det husliga arbetet. Härvid förordade styrelsen ett bruttoarbetstidssystem, som dock i vissa avseenden avvek från de nyss berörda nordiska systemen.

Vid remissbehandlingen av arbetsmarknadsstyrelsens förslag gjorde sig — liksom vid tidigare motsvarande tillfällen — olika uppfattningar gällande rörande frågan huruvida lagens fritidskaraktär borde bestå. Mot en arbetstidsreglering anfördes bl. a., att det husliga arbetet till sin natur vore alltför skiftande för att kunna inpassas i en dylik reglering, som skulle bereda stora svårigheter främst för småbarnsfamiljer med förvärvsarbetande husmoder samt för lantushåll; en arbetstidsreglering ansågs komma att skapa jäkt och irritation på arbetsplatserna i hemmen. Till förmån för en arbetstidsreglering framhölls å andra sidan bl. a., att det husliga arbetets karaktär av ett med andra förvärvsarbeten jämställt yrkesarbete därmed skulle framhållas, något som i sin tur skulle höja yrkets anseende och förbättra rekryteringen till detsamma. Samtidigt uttalades, att en arbetstids-

reglering sådan som den föreslagna skulle i stort sett endast innebära ett lagfästande av dittillsvarande praxis.

I propositionen nr 81 till 1953 års riksdag föreslogs under hänvisning bl. a. till arbetstidsutredningens då pågående arbete, att hembiträdeslagen skulle erhålla förlängd giltighet t. o. m. den 31 oktober 1956. Andra lagutskottet hemställde i sitt utlåtande nr 12, att riksdagen måtte bifalla propositionen. Utlåtandet godkändes av riksdagen (skrivelse nr 100).

Arbetstidsutredningen avgav sedermera i juli 1954 ett betänkande med förslag till ny arbetstidslagstiftning och partiell arbetstidsförkortning (SOU 1954: 22). Betänkandet utmynnade i tre lagförslag, däribland ett förslag till allmän arbetstidslag. Denna skulle enligt förslaget i princip omfatta alla arbetstagare som mot vederlag användes till arbete för arbetsgivares räkning. Åtskilliga nya grupper av arbetstagare skulle till följd härav komma att omfattas av den allmänna arbetstidslagen. Till dessa grupper hörde hembiträderna. Utredningen hade inte att pröva frågan om generell arbetstidsförkortning och dess förslag till allmän arbetstidslag byggde därför på förutsättningen att den ordinarie arbetstiden, raster oräknade, skall utgöra i genomsnitt 8 timmar om dagen. I fråga om metoderna för den ordinarie arbetstidens begränsning uppställdes i förslaget dels vissa huvudregler och dels en rad undantag för skilda verksamhetsområden. Beträffande det husliga arbetet innebar förslaget i detta avseende, att den ordinarie arbetstiden skulle regleras under en tid av två veckor i följd och härvid uppgå till högst 96 timmar samt att dygnsmaximum skulle utgöra 10 timmar utom ett dygn i veckan, då det skulle vara 11 timmar.

Beträffande frågan huruvida hembiträdeslagen skulle bibehållas sedan den föreslagna allmänna arbetstidslagen trätt i kraft pekade arbetstidsutredningen på vissa skäl som talade för att så borde ske. Utredningen anförde sålunda, att hembiträdeslagen innehöll vissa bestämmelser som närmast motsvarades av kollektivavtalsregler inom andra delar av näringslivet. Vidare ansåg utredningen, att en dylik lag, begränsad till att avse endast frågor som nyss nämnts, skulle bidra till att jämställa hembiträdeskåren med andra arbetstagare. Utredningen föreslog därför, att hembiträdeslagen efter vissa ändringar gjordes permanent.

Över arbetstidsutredningens förslag inhämtades yttranden från ett hundratal myndigheter och sammanslutningar. Härvid tillstyrktes förslaget att inordna hembiträderna under en allmän arbetstidslag bl. a. av Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Yrkeskvinnors samarbetsförbund och Landsorganisationen. Åtskilliga remissinstanser, som yttrade sig rörande denna fråga, avstyrkte emellertid förslaget eller framförde i vart fall starka betänkligheter mot detsamma. Till dem hörde bl. a. arbetarskyddsstyrelsen, socialstyrelsen, en del länsstyrelser och Svenska arbetsgivareföreningen. De meningsbrytningar, som förekom under remissbehandlingen, återspeglade

i stort sett den diskussion som förts då frågan om hembiträdeslagstiftningen vid tidigare tillfällen diskuterats.

Frågan om hembiträdeslagens fortsatta giltighet prövades sedermera ånyo av statsmakterna år 1956. Vid anmälan av ärendet i statsrådet framhöll föredragande departementschefen bl. a., att åtskilliga komplicerade problem måste noggrant prövas innan ståndpunkt togs till arbetstidsutredningens förslag. Enligt departementschefens uppfattning borde slutlig ställning till förslagen ej tagas förrän möjligheterna till en allmän arbetstidsförkortning kunde överblickas. Att bryta ut frågan om hembiträdenas arbetstid från det stora problemkomplex, vari den ingick som en detalj, ansåg departementschefen inte lämpligt, i all synnerhet som åsikterna rörande en arbetstidsreglering på det husliga området var mycket delade. Departementschefen förordade därför att hembiträdeslagen tills vidare bibehölls vid sin karaktär av fritidslag och att dess giltighetstid förlängdes för ytterligare tre år, dvs. t. o. m. den 31 oktober 1959. I propositionen nr 10 förelades 1956 års riksdag förslag i enlighet med departementschefens hemställan. Andra lagutskottet tillstyrkte i utlåtande nr 4 Kungl. Maj:ts förslag. Utskottsutlåtandet godkändes av riksdagen (skrivelse nr 86).

Arbetsmarknadsstyrelsens utredning

Yttranden till arbetsmarknadsstyrelsen

I enlighet med det erhållna utredningsuppdraget har arbetsmarknadsstyrelsen inhämtat yttranden från ett antal myndigheter och sammanslutningar.

Arbetsmarknadsstyrelsen har sålunda hört socialstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, överstyrelsen för yrkesutbildning, Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska lantarbetsgivareföreningen, Riksförbundet Landsbygdens Folk, Landsorganisationen i Sverige, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Nordens husmorförbund, Hembiträdesföreningen i Stockholm, Svenska barnsköterskeförbundet, Fredrika-Bremer-förbundet, Folkpartiets kvinnoförbund, Högerens kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund samt Yrkeskvinnors samarbetsförbund. Vidare har arbetsmarknadsstyrelsen infordrat yttranden från arbetsnämnden i Stockholm och samtliga länsarbetsnämnder.

Vad gäller den nuvarande hembiträdeslagens verkningsgrad framhålles av åtskilliga länsarbetsnämnder att lagen haft stor betydelse för en utveckling mot ordnad arbetstid. Däremot är den övervägande uppfattningen bland länsarbetsnämnderna att lagen ej medfört ökad rekrytering av arbetskraft på området. Den alltjämt rådande bristen på arbetskraft har enligt flera länsarbetsnämnders mening i minst lika hög grad som hembiträdeslagen bidragit till att förbättra hembiträdenas arbetsvillkor.

Arbetarskyddsstyrelsen framhåller, att den nuvarande hembiträdeslagen

i praktiken fått karaktär av minimibestämmelser för arbete på det husliga området. Dess stadganden om fritid och gottgörelse för övertidsarbete har framtvingat en normalisering av den dagliga arbetstiden; i allmänhet torde också en viss fixering av bruttoarbetstiden ha skett.

Socialstyrelsen är av den uppfattningen att hembiträdeslagen i stort sett väl fyllt sin uppgift att reglera vissa betydelsefulla sidor av arbetsförhållandena inom hembiträdesyrket och därigenom undanröja anledningar till misshälligheter mellan parterna.

Folkpartiets kvinnoförbund anser att lagen i hög grad bidragit till en förbättring av arbetsförhållandena för hembiträdeskåren.

Hembiträdesföreningen i Stockholm framhåller, att hembiträdeslagen utan tvivel i stor utsträckning medverkat till fastare normer för hembiträdenas anställningsförhållanden. Ifrågasvarande område av arbetsmarknaden synes i hög grad behöva en lagstiftning, som kan bilda underlag för individuella avtal mellan parterna.

I fråga om hembiträdeslagens innehåll har främst spörsmålet om lagen bör ha karaktären av *fritidslag* eller *arbetstidslag* behandlats i yttrandena. Till förmån för att åtminstone tills vidare bibehålla lagens konstruktion av *fritidslag* uttalar sig *Arbetsarkivstyrelsen*, *Socialstyrelsen*, *Svenska arbetsgivareföreningen*, *Svenska lantarbetsgivareföreningen*, *Landsorganisationen*, *Folkpartiets kvinnoförbund*, *Fredrika-Bremer-förbundet*, *Högerns kvinnoförbund*, *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*, *Yrkeskvinnors samarbetsförbund* samt ett tiotal länsarbetsnämnder.

Arbetsarkivstyrelsen, som anser att det husliga arbetets art lägger hinder i vägen för att utforma detaljerade bestämmelser om en nettoarbetstid, föreslår att den nuvarande hembiträdeslagens giltighetstid förlänges till dess att frågor, som arbetstidsutredningens förslag behandlar, i sin helhet tagas upp till prövning. Det torde enligt styrelsen ej vara lämpligt att nu för hembiträdeskåren införa en form av arbetstidsreglering, som måhända befinnes böra omkonstrueras när arbetstidsfrågorna tagas upp till generell prövning.

Socialstyrelsen hänvisar i sitt ställningstagande till hushållsarbetets speciella art och svårigheten att kontrollera en arbetstidslag på området.

Svenska arbetsgivareföreningen vidhåller sin tidigare intagna ståndpunkt att hembiträdenas arbete utföres under så skiftande betingelser att det icke lämpligen bör göras till föremål för arbetstidsreglering. Av samma uppfattning är *Svenska lantarbetsgivareföreningen*, som tillägger, att en arbetstidsreglering på området skulle ha till följd att tillsynen över bestämmelsernas iakttagande komme att sträcka sig in på hemmets område; att ha en dylik kontroll från övervakande organs sida inom familjelivet och hemmen vore i hög grad otillfredsställande.

Enligt *Fredrika-Bremer-förbundet* skulle en övergång till arbetstidslag knappast kunna påverka rekryteringen, eftersom en sådan ändring ej skulle komma att ge hembiträderna större förmåner än de redan nu brukar erhålla. I stället skulle den försvåra bl. a. för kategorien förvärvsarbetande mödrar med småbarn att praktiskt ordna arbetstiden, vilket skulle kunna medföra ytterligare bortfall av värdefull kvinnlig arbetskraft med speciell yrkesutbildning inom andra områden.

Yrkeskvinnors samarbetsförbund anser, att de avtal på området, som ingås, i praktiken ej i högre grad avviker från vad som gäller den övriga arbetsmarknaden; de avvikelser som förekommer betingas helt av arbetets särart. Med hänsyn till de stora praktiska svårigheter som en arbetstidslag i vissa fall skulle medföra, kan förbundet ej f. n. förordna en dylik lagstiftning utan önskar i första hand avvakta en ingående prövning av de frågor som arbetstidsutredningens förslag behandlar.

Landsorganisationen och Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund anser i princip, att arbetstiden jämväl för hembiträderna bör regleras i lag, men finner skäl föreligga att ej f. n. genomföra en dylik reglering. Landsorganisationen framhåller sålunda, att hembiträderna visserligen bör införas under den allmänna arbetstidslagen, men då en dylik åtgärd bl. a. leder till att denna lags generella tillämpningsområde måste ändras, bör en mera bestämd reglering av arbetstidsfrågorna för hembiträderna ske i samband med att arbetstidsutredningens förslag i sin helhet prövas. Kvinnoförbundet erinrar om pågående undersökningar rörande arbetstidsförkortningens ekonomiska och sociala verkningar och framhåller att det i avvaktan på de erfarenheter, som kan vinnas genom nämnda undersökningar, måhända är välbetänkt att ej nu företaga några mera genomgripande omläggningar av hembiträdeslagen.

Bland de skäl som av *vissa länsarbetsnämnder* anförts för bibehållande av konstruktionen av lagen såsom fritidslag, märks bl. a. de praktiska svårigheter som tillämpningen av en arbetstidslag skulle medföra, svårigheter att kontrollera en dylik lag samt uppfattningarna att en arbetstidsreglering ej skulle påverka rekryteringen på området och att det ur arbetsfysiologisk synpunkt ej föreligger samma behov av daglig arbetstidsbegränsning inom det husliga området som eljest.

En *arbetstidsreglering* för hembiträderna förordas av Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Riksförbundet Landsbygdens Folk, Hembiträdesföreningen i Stockholm samt ett tiotal länsarbetsnämnder.

Sveriges husmodersföreningars riksförbund anser det ligga i många hems intresse att en ökad rekrytering till yrket sker, och enligt förbundets mening är detta möjligt endast om yrket får ett ökat socialt anseende. Inordnandet av hembiträdeskåren i arbetstidslagstiftningen är ett steg i den riktningen, men än mer väsentligt är en förbättrad yrkesutbildning på det husliga området.

Riksförbundet Landsbygdens Folk framhåller, att decimeringen av hembiträdeskåren och utvecklingen i övrigt har medfört att ett överförande av hembiträdeslagen till arbetstidslag närmast vore att betrakta som ett konfirmerande av nu gällande förhållanden på den aktuella arbetsmarknaden.

Enligt *Hembiträdesföreningen i Stockholm* visar förhållandena inom det husliga arbetsområdet att en begränsning av arbetstiden för hembiträden är befogad enligt samma regler som gäller andra arbetstagare. Den lagfästa arbetstidsförkortningen bör därjämte komma även hembiträdena till del.

Arbetsnämnden i Stockholms stad finner det följdriktigt att även hembiträdena får åtnjuta arbetstidsförkortning och att detta sker genom en lagstiftning. Enligt *länsarbetsnämnden i Östergötlands län* skulle en arbetstidslagstiftning på området sannolikt främja rekryteringen till kåren och ställa yrket mera i paritet med andra.

I yttrandena har även berörts vissa andra frågor rörande hembiträdeslagens innehåll och utformning.

Beträffande arbetstidens förläggning under dygnet har sålunda några länsarbetsnämnder ifrågasatt huruvida inte bestämmelse bör införas i lagen om den tidpunkt, då arbetet tidigast får påbörjas. Med motiveringen att ökad fritid bör stimulera intresset för yrket har vidare föreslagits att tidpunkten för den ordinarie arbetstidens slut ändras till klockan 18 eller 18.30.

I fråga om hembiträdenas fritid har några remissinstanser uttalat sig för en viss ökning. *Socialstyrelsen* ifrågasätter huruvida ej i lagen bör stadgas rätt till en fridag varje kalendervecka, vilken fridag minst varannan kalendervecka skall förläggas till söndagen. Dessutom synes hembiträdet böra erhålla rätt till ledighet varannan helgdag som ej är söndag. *Ett par länsarbetsnämnder* förordar fritidsbestämmelser som sträcker sig längre än vad socialstyrelsen föreslår. *Folkpartiets kvinnoförbund* anser att hembiträdeslagen bör justeras med anledning av den arbetstidsförkortning, som nu successivt genomföres.

Beträffande lagens giltighetstid uttalar *socialstyrelsen*, *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Svenska lantarbetsgivareföreningen* att lagen bör göras permanent. I övrigt föreslås i allmänhet av de remissinstanser som yttrat sig i frågan att lagen förlänges för ytterligare tre år.

Hembiträdeslagstiftningen i grannländerna

Beträffande förhållandena på hembiträdeslagstiftningens område i de nordiska grannländerna har arbetsmarknadsstyrelsen erhållit upplysningar från de danska och finska socialministerierna samt från Kommunal- og Arbeidsdepartementet i Norge.

Rörande innehållet i de norska och finska lagarna i ämnet, vilka har

karaktären av bruttoarbetstidslagar, har lämnats uppgifter överensstämmande med dem som återfinnes i det föregående.

Enligt vad arbetsmarknadsstyrelsen inhämtat angående läget i Norge är en kommitté f. n. sysselsatt med att studera den norska lagens verkningar. Kommittén har därefter att uttala sig om huruvida lagen, som nu är tidsbegränsad, bör förlängas och eventuellt göras permanent. Lagens bestämmelser om arbetstidens längd och förläggning uppges i stort sett ej ha medfört några tolknings- eller tillämpningssvårigheter. Sådana synes däremot ha förorsakats av vissa stadganden bl. a. om gottgörelse för övertidsarbete m. m. Tillsynsmyndighetens uppfattning är att lagen är nödvändig som skydd för hushjälpen mot dåliga arbetsförhållanden och godtycklig behandling, även om bristen på kvinnlig arbetskraft gör sig starkt gällande och leder till att viss arbetskraft får långt bättre villkor än lagen föreskriver.

Det finska socialministeriet upplyser i fråga om den finska hembiträdeslagen, att vissa tolkningssvårigheter förekommit angående vilka arbetstagare som bör anses som hembiträden och vilket arbete som är husligt. Parterna på ifrågavarande område av arbetsmarknaden synes vara endast ytligt bekanta med hembiträdeslagens stadganden, och Hemhushållsarbetarnas förening i Helsingfors konstaterar att efterlevnaden av lagen lämnar ett och annat övrigt att önska.

I Danmark finns ingen hembiträdeslag i egentlig mening, men en lag »om retsforholdet mellem husbond og medhjælper» reglerar vissa anställningsfrågor, som berör även hembiträden. Lagen är emellertid synnerligen föråldrad, och f. n. pågår arbete på ett utkast till en ny lag på området.

Arbetsmarknadsstyrelsens förslag

Som bakgrund till sina överväganden lämnar arbetsmarknadsstyrelsen i den inledningsvis nämnda skrivelsen vissa uppgifter rörande arbetsmarknadsförhållandena s utveckling på ifrågavarande område. Styrelsen anför bl. a., att antalet anställda i husligt arbete enligt folkräkningarna minskat under en följd av år. År 1930 uppgick sålunda detta antal till 205 000, år 1940 till 158 000 och vid senaste folkräkningen år 1950 till 95 000. Sannolikt har nedgången fortsatt också efter år 1950. Flera orsaker ligger enligt styrelsens mening bakom denna utveckling. Väsentligaste torde vara att det husliga arbetsområdet under efterkrigstidens högkonjunktur ej kunnat konkurrera med industrin och övriga näringar om den kvinnliga arbetskraften. Arbetstiden har tidigare varit längre och löneförmånerna torde genomsnittligt vara lägre. Arbetstidens förläggning har också betraktats såsom obekvämt. Sammankopplingen av arbetsplats och bostad har varit en annan negativ faktor.

Utvecklingen torde även ha påskyndats genom hemarbetets rationalisering, anför arbetsmarknadsstyrelsen och fortsätter:

Tillskottet av moderna, lättskötta lägenheter har varit större under den senaste tioårsperioden än under någon motsvarande period tidigare. Konsumtionsvanorna har förändrats med en markerad övergång till fabriksberedda livsmedel och halvfabrikat. Konfektionsindustrin har övertagit hem-sömnadens roll och utvecklingen på tvättområdet har begränsat behovet av även tillfällig hemhjälp.

Enligt arbetsförmedlingens statistik över lediga platser för fasta hembiträden uppgick antalet dylika platser år 1947 till ca 48 500 och år 1957 till ca 38 600. Av dessa tillsattes 18 600 resp. 21 400. Tillförlitliga uppgifter om den totala omfattningen av tillfällig hemhjälp, s. k. hemassistenter, föreligger ej, men arbetsförmedlingens statistik visar beträffande dessa en ännu starkare tendens till minskad efterfrågan. År 1947 anmäldes 165 000 lediga platser av detta slag. Motsvarande tal 1957 var 89 400. Antalet tillsatta platser var 130 000 resp. 79 200.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller emellertid, att det alla rationaliseringar och förenklingar till trots alltjämt erfordras fast anställd arbetskraft för heltidstjänstgöring i många hem. Huvudsakligen gäller det sådana hem, där husmodern har förvärvsarbete och minderåriga barn finns, vissa jordbrukshushåll samt hem med större representationsplikter. I konkurrensen om arbetskraften synes arbetsgivarna, framhåller styrelsen, i betydande utsträckning ha anpassat anställningsvillkoren för hembiträdena till vad som gäller på arbetsmarknaden i övrigt. Bristen på huslig arbetskraft har medverkat till att hembiträdena i många fall kunnat erhålla t. o. m. gynnsammare arbetsvillkor än lagen stadgar. Icke minst synes detta ha kommit att gälla arbetstidens längd. I fråga om kvällsledighet och fridagar torde dess bestämmelser ha blivit normgivande. Enligt arbetsmarknadsstyrelsens uppfattning kan således erfarenheterna av lagen i stort sett sägas vara goda, ett intryck som bestyrkes av de inkomna yttrandena. I yttrandena påyrkas ej heller några större ändringar i lagen, påpekar styrelsen som vidare anför, att kännedomen om hembiträdeslagen förefaller vara allmänt spridd och att arbetsförmedlingarna i stor utsträckning rådfrågats beträffande tolkningen av lagen.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller i fortsättningen, att den primära frågan alltjämt är *h u r u v i d a a r b e t s t i d e n p å o m r å d e t s k a l l r e g l e r a s i l a g* eller som hittills genom avtal i varje särskilt fall. I denna del uttalar styrelsen som sin principiella uppfattning att hembiträdesyrket bör erhålla en sådan arbetstidsreglering, att yrket i detta avseende blir i möjligaste mån likställt med andra yrken. Styrelsen förklarar sig medveten om att med hänsyn till de speciella förhållanden, som otvivelaktigt råder på förevarande område, betydande praktiska och tekniska svårigheter är förbundna med en dylik arbetstidsreglering. Sålunda finner styrelsen liksom tidigare att bestämmelser om nettoarbetstid ej är lämpliga på det husliga arbetets område. Bruttoarbetstidsreglering är att föredraga,

eftersom sådana bestämmelser gör det möjligt att på ett smidigare sätt anpassa arbetstiden efter växlingar i hjälpbehovet, men ej heller en dylik utformning av arbetstiden går enligt styrelsens åsikt helt fri från invändningar. En annan olägenhet i samband med lagstiftning av nu ifrågasatt art hänför sig till svårigheterna att kontrollera lagens efterlevnad. Det är vidare angeläget att husmodern och hembiträdet i regel träffas dagligen. I händelse av lagstadgad arbetstidsreglering kan problem uppstå på denna punkt i de fall då husmodern har förvärvsarbete på heltid. De antydda svårigheterna och olägenheterna utgör emellertid enligt styrelsens mening inte tillräckliga skäl för att avvisa en arbetstidslagstiftning för hembiträdernas del.

Arbetsmarknadsstyrelsen anser sig dock ej nu kunna förorda att en lagstadgad arbetstidsreglering genomföres. Styrelsen erinrar härvid om att intresset på arbetstidsregleringens område för närvarande är inriktat på de beslut om allmän arbetstidsförkortning, som nu successivt verkställles. Besluten omfattar visserligen icke hembiträderna men återverkar i realiteten även på deras arbetstid. En på initiativ av utredningen om kortare arbetstid tillkommen undersökning rörande arbetstidsförkortningens ekonomiska och sociala verkningar pågår, och åtskilligt synes återstå, innan klarhet vunnits på förevarande område. Att vid sådant förhållande nu avgöra frågan om arbetstidsreglering för hembiträderna finner styrelsen mindre lämpligt. Då hembiträdeslagens framtida utformning är beroende av hur denna fråga löses, bör lagen även i fortsättningen tills vidare ges tidsbegränsad giltighet, anser styrelsen som vidare anför:

Ett uppskov med lösningen av arbetstidsfrågan för hembiträden torde icke vara förenat med större olägenheter. Den verkställda utredningen har icke givit vid handen, att i nuvarande läge något mera avsevärt behov av lagstadgad arbetstidsreglering föreligger. Såsom tidigare framhållits har nämligen på grund av den betydande knappheten på hembiträden utvecklingen hittills tenderat mot att dessa i fråga om arbetstidens längd erhållit förmåner, som är likvärdiga med övriga yrkesgruppers. Någon förändring i detta avseende torde icke vara att vänta. Visserligen kan på grund av de stora ungdomskullarna och de rådande förhållandena på arbetsmarknaden ett något större antal flickor än tidigare komma att efter slutad skolgång taga anställning i hemmen under de närmaste åren, men detta kan enligt styrelsens mening knappast väntas ske i någon större utsträckning. Ej heller torde arbetslösheten bland kvinnorna komma att nämnvärt påverka hembiträdesbristen. I den mån arbetslösa kvinnor söker sig till husligt arbete, torde det till övervägande delen vara såsom hemassistenter, dvs. tillfällig hemhjälp. Det finnes således ingen anledning räkna med att tillgången på hembiträden kommer att öka i sådan omfattning, att på grund härav någon försämring i deras villkor behöver befaras. Någon dylik risk har icke heller antytts i remissyttrandena.

Beträffande de av vissa remissorgan gjorda framställningarna om ändringar i den gällande lagen anför arbetsmarknadsstyrelsen, att styrelsen efter övervägande av de förslag och synpunkter, som fram-

kommit under utredningen, ej funnit några ändringar i lagen f. n. vara påkallade.

Under återopande av den verkställda utredningen hemställer arbetsmarknadsstyrelsen slutligen, att hembiträdeslagen med oförändrat innehåll måtte förlänas fortsatt giltighet t. o. m. den 31 oktober 1962.

Arbetsmarknadsstyrelsens förslag är ej enhälligt, i det att ledamoten hr Larsson och ersättaren hr Lindström reserverat sig mot styrelsens principuttalande till förmån för lagstadgad arbetstidsreglering på området. Reservanterna framhåller som sin uppfattning att lagen allt framgent bör bibehålla karaktären av fritidslag och att lagen i sin nuvarande utformning bör göras permanent.

Departementschefen

Arbetsförhållandena för den heltidsanställda arbetskraften på det husliga området har i vårt land alltsedan mitten av förra decenniet varit reglerade genom en i viss omfattning tvingande lagstiftning, den alltjämt gällande hembiträdeslagen av år 1944. Denna lag som i stort sett är oförändrad gällde från början för en tid av tre år och har därefter upprepade gånger givits fortsatt giltighet för lika lång tid. Enligt den senaste förlängningen gäller lagen t. o. m. den 31 oktober 1959. Frågan om fortsatt lagstiftning på området påkallar således ånyo statsmakternas uppmärksamhet.

Hembiträdeslagen tillkom för att garantera de berörda arbetstagarna arbetsförhållanden, som kunde betraktas såsom tillfredsställande och i någon mån jämförliga med dem som råder inom arbetslivet i övrigt. Genom att så skedde antogs det att hembiträdesyrket skulle komma att utöva större dragningskraft på de arbetsökande kvinnorna än dittills. Under den tid som lagen varit i kraft har det allmänt vitsordats, att den haft ett gynnsamt inflytande på anställningsvillkor och arbetsförhållanden inom yrket. Dessa torde nu vara avsevärt mycket förmånligare för de anställda än vid lagens tillkomst. Härtill har emellertid bidragit inte endast hembiträdeslagstiftningen utan även arbetsmarknadsläget under den tid som lagen varit i funktion. Den nedgång av antalet anställda i husligt arbete som redan före hembiträdeslagens tillkomst kunnat konstateras under en följd av år har därefter fortsatt. Med den knapphet på arbetskraft inom yrket, som sålunda förelegat, har det varit möjligt för de anställda att tillförsäkra sig bättre anställningsförmåner. Dessa torde vad särskilt gäller de i hembiträdeslagen reglerade förhållandena ofta gå utöver vad lagen kräver.

Under sådana omständigheter kunde det måhända falla sig naturligt att ställa frågan om någon fortsatt lagreglering på detta fält är behövlig. Lagstiftningen torde emellertid vara av stor betydelse för ett friktionsfritt för-

hållande mellan arbetsgivare och arbetstagare. Vid den utredning, som arbetsmarknadsstyrelsen nu företagit, har heller inte framkommit några önskemål om att avskaffa hembiträdeslagstiftningen.

Bland de frågor som hembiträdeslagen avhandlar tilldrar sig naturligt nog de som rör arbetstid och fritid det största intresset. Hembiträdeslagen är som framgått av redogörelsen för dess huvudsakliga innehåll inte någon arbetstidslag i egentlig mening utan snarast en fritidslag. I samband med att hembiträdeslagen nu åter prövas har vissa röster höjts för att lagen omarbetas till en arbetstidslag. Den övervägande uppfattningen, även bland dem som principiellt ansluter sig till tanken på en arbetstidsreglering också på det husliga området, synes dock vara att tidpunkten inte är lämplig för ett ställningstagande i frågan huruvida hembiträdeslagstiftningen bör innefatta en direkt reglering av arbetstiden eller som nu en indirekt sådan genom bestämmelser rörande fritid. I stort sett torde arbetstidsförhållandena inom arbetslivet i övrigt ha slagit igenom även för hembiträdenas del, och förutsättningar synes föreligga för att så skall ske också i fortsättningen, oaktat någon direkt maximireglering av arbetstiden inte föreligger för arbetstagarna i husligt arbete. Hembiträdeslagen synes i sin nuvarande utformning tämligen väl fylla sitt ändamål. Jag tillstyrker därför arbetsmarknadsstyrelsens förslag att hembiträdeslagen i oförändrad lydelse erhåller förlängd giltighet till och med den 31 oktober 1962.

Departementschefen hemställer härefter, att lagrådets utlåtande över ett inom socialdepartementet upprättat förslag till *lag om fortsatt giltighet av hembiträdeslagen den 30 juni 1944 (nr 461)*, av den lydelse bilaga¹ till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Bengt Lundin

¹ Denna bilaga, som är lika lydande med det vid propositionen fogade lagförslaget, har här uteslutits.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 29 december 1958.

N ä r v a r a n d e :

justitieråden BECKMAN,
E. SÖDERLUND,
TAMMELIN,
regeringsrådet NEVRELL.

Enligt lagrådet den 23 december 1958 tillhandakommet utdrag av protokoll över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 21 november 1958, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till lag om fortsatt giltighet av hembiträdeslagen den 30 juni 1944 (nr 461).

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av hovrättsassessorn A. E. Elowson.

Lagrådet lämnade förslaget utan erinran.

Ur protokollet:

Clas Amilon

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 3 januari
1959.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden
NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDELL, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM,
KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler
chefen för socialdepartementet, statsrådet Nilsson, lagrådets den 29 decem-
ber 1958 avgivna utlåtande över det den 21 november 1958 till lagrådet
remitterade förslaget till *lag om fortsatt giltighet av hembiträdeslagen den
30 juni 1944 (nr 461)* och hemställer, att förslaget, som av lagrådet lämnats
utan erinran, måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition före-
läggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga
ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans
Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas
proposition av den lydelse bilaga till detta proto-
koll utvisar.

Ur protokollet:

Bengt Wilhelmsson